

Concurs de eseuri

ROBERT NOZICK: AGENȚIA DOMINANTĂ VS. DREPTURILE NATURALE

Vladimir BORTUN*

In this paper I intend to articulate a range of objections towards one of Robert Nozick's main thesis from *Anarchy, State, and Utopia* (1974), namely that the minimal state comes out without anyone's natural rights being violated. More precisely, I will hold that the dominant protective association discussed by Nozick, in becoming a minimal state, in fact overrides the natural rights of the non-members and of its members as well. For this, I plan to argue that the dominant association constraints independent persons to become its members and its actual members to remain that way, thereby violating the freedom of all people from that territory. Moreover, I will argue that the dominant association also violates everyone's property rights.

Keywords: Robert Nozick, natural rights, dominant protective association, minimal state, monopoly on using force, clients, independents.

Deși majoritatea criticilor aduse ideilor lui Nozick sunt de natură externă,[†] în acest articol intenționez să ofer o critică internă la adresa uneia dintre tezele sale centrale din *Anarhie, stat și utopie* (1974),[‡] aceea conform căreia *statul minimal ia naștere în mod legitim din punct de vedere moral*, adică – în termenii lui Nozick – *fără a se încălca drepturile naturale ale indivizilor*. Mai exact, voi căuta să arăt că agenția dominantă de protecție – în procesul de monopolizare a folosirii forței în urma căruia aceasta devine un stat ultraminimal, iar apoi unul minimal prin asigurarea protecției pentru toți indivizii – violează mai cu seamă drepturile naturale ale independenților (*i.e.*, non-clienții agenției), dar și pe cele ale clienților săi; altfel spus, ea nu respectă principiul inviolabilității drepturilor naturale ale

* Concursul de eseuri pentru studenți și masteranzi anunțat în numărul 2, Vol II, a avut doi câștigători. Respectând ordinea primirii la redacție, în acest număr vă prezentăm textul de față.

† Pentru o trecere în revistă a acestora, vezi Adrian-Paul Iliescu (2007), pp. 84-90.

‡ Robert Nozick, *Anarhie, stat și utopie*, trad. Mircea Dumitru, Humanitas, București, 1997.

indivizilor, principiu care cred că reprezintă nucleul concepției morale nozickiene. Așadar, îmi propun să demonstrez că Nozick este inconsecvent față de angajamentul său etic cel mai important.

Nozick pleacă de la postulatul că indivizii au drepturi naturale, acestea fiind dreptul la viață, dreptul la integritate fizică, dreptul la libertate și dreptul la proprietate. El consideră că a fi moral înseamnă a nu încălca drepturile naturale ale altei persoane.[§] Prin urmare, pentru Nozick, singurul stat legitim din punct de vedere moral e cel care respectă și protejează drepturile naturale ale tuturor indivizilor. Dar poate exista un asemenea stat? În pofida argumentelor anarhiste, Nozick răspunde afirmativ, iar acest stat e statul minimal, a cărui unică funcție este să asigure respectarea drepturilor indivizilor și a contractelor încheiate de aceștia. Mai mult, acest tip de stat e *singurul* legitim moral, oricare alt stat cu atribuții mai extinse fiind imoral, deoarece presupune impozitarea cetățenilor în pofida voinței acestora, fapt ce reprezintă o violare a dreptului la proprietate.

De asemenea, pentru a respinge pe deplin poziția anarhistă, Nozick arată că statul minimal nu e în conformitate doar cu legile morale, ci și cu cele ale dinamicii sociale: chiar dacă oamenii ar trăi într-o stare de anarhie, ei ar ajunge inevitabil să pună bazele statului minimal, asumând că fiecare dintre ei s-ar comporta rațional în virtutea propriilor nevoi și interese. Conform lui Nozick, acest proces s-ar desfășura în felul următor: aflați în starea de natură, cei mai mulți indivizi realizează că drepturile lor ar fi mai bine protejate dacă și-ar uni forțele cu semenii lor, astfel că înființează niște asociații de protecție reciprocă, care au rolul de a proteja drepturile membrilor și de a-i pedepsi pe cei care reușesc să le încălce; însă aceste asociații pot intra în conflicte interminabile din cauza diferendelor dintre membrii lor, motiv pentru care ele decid că e mai bine să se unească într-o agenție dominantă de protecție, prin care să ia naștere un sistem al curților de apel, cu un set comun de reguli ale jurisdicției și arbitrajului; această agenție, care reunește majoritatea indivizilor de pe acel teritoriu, va obține monopolul asupra folosirii forței și va ajunge să asigure protecție tuturor indivizilor, transformându-se astfel într-un stat minimal fără ca drepturile cuiva să fie încălcate.

Această ultimă etapă a trecerii de la starea naturală la statul minimal constituie obiectul demersului meu critic, astfel că, în cele ce urmează, voi prezenta mai pe larg momentele acesteia, pentru ca apoi să formulez obiecțiile ca atare.

În capitolul 5, Nozick formulează următorul principiu: "o persoană are dreptul să se opună, să recurgă la apărare, dacă alții încearcă să-i aplice o procedură juridică nesigură

[§] Deși extrem problematică, nu voi discuta aici pretenția lui Nozick potrivit căreia obligațiile noastre morale se reduc la neîncălcarea drepturilor naturale ale celorlalți, deci că obligațiile noastre morale țin doar de ceea ce nu trebuie să le facem celorlalți. Voi spune doar că această teză stă pe o asumție greșită, și anume că există doar rău prin *comisiune* (și nu și prin *omisiune*).

sau părtinitoare”.^{**} Acest drept de a opune rezistență procedurilor despre care nu se știe dacă sunt sigure și imparțiale ori despre care se știe că nu sunt astfel este un drept procedural.^{††} De el se bucură toți indivizii, inclusiv clienții agenției, astfel că, în numele lor, agenția va afla care sunt procedurile la care urmează să fie supuși clienții ei și va stabili în ce măsură aceste proceduri sunt sigure și imparțiale; dacă se va dovedi că sunt nesigure și părtinitoare, agenția va interzice oricui să aplice clienților săi aceste proceduri și îi va pedepsi pe toți cei care nu vor respecta această interdicție, indiferent de vinovăția sau nevinovăția clienților săi. De asemenea, îi va pedepsi pe toți cei care vor aplica față de clienții săi proceduri despre care nu se știe că sunt nesigure și părtinitoare, dar nu se știe nici că ar fi altfel (*i.e.*, proceduri despre care nu se știe nimic în acest sens).

Până aici, totul pare a fi în regulă. Mai departe însă, Nozick susține că “din partea asociației va exista o puternică tendință de a considera toate celelalte proceduri, sau chiar ‘aceleași’ proceduri aplicate de alții, ca fiind nesigure sau nedrepte”, astfel că “asociația dominantă de protecție va acționa în mod liber, potrivit propriei înțelegeri a situației, în timp ce nimeni altcineva nu va putea să facă aceasta fără să fie pedepsit”.^{‡‡} Cu alte cuvinte, agenția va găsi de cuviință că ea este *singura* care utilizează proceduri juridice sigure și corecte, motiv pentru care le va interzice independenților să-i pedepsească pe clienții săi, indiferent de procedurile pe care cei dintâi le-ar folosi și de modul în care ar face-o. Mai puțini și mai slabi, va trebui ca independenții să se conformeze, cu toate că și ei s-ar putea considera singurii care utilizează proceduri sigure și corecte. Așadar, datorită forței sale mai mari, agenția dominantă va ajunge să fie singura entitate care să exercite dreptul la rezistență împotriva unor proceduri juridice nesigure și nedrepte. Implicit, ea singură va exercita și dreptul de a pedepsi încălcarea drepturilor naturale. În acest fel, agenția dominantă de protecție va obține monopolul *de facto* asupra folosirii forței în acel teritoriu, transformându-se astfel într-un stat ultraminimal.

În acest moment, intervine ceea ce Nozick numește Principiul Compensației^{§§}: “aceia care sunt dezavantajați de interdicția de a săvârși acțiuni care doar *ar putea* să

^{**} Nozick (1997), p. 148.

^{††} Aici nu mă interesează decât modul în care agenția dominantă se folosește de acest drept pentru a dobândi monopolul asupra folosirii forței, motiv pentru care nu voi zăbovi asupra dreptului procedural în sine. Totuși, în acest sens merită consultată critica lui Jeffrey Paul la Nozick, în care, printre altele, acesta identifică o regresie la infinit în ideea că indivizii au dreptul de a se opune unei proceduri care le poate încălca drepturile naturale, deoarece aceasta ar însemna că ei posedă și dreptul de a se opune unei proceduri care le poate încălca dreptul de a se opune unei proceduri care le poate încălca drepturile naturale și așa mai departe (*v.* Jeffrey Paul, “Nozick, Anarchism and Procedural Rights”; în *Journal of Libertarian Studies*, Vol. I, Nr. 4, Pergamon Press, Marea Britanie, 1977, pp. 337-340).

^{‡‡} Nozick (1997), p. 154.

^{§§} De subliniat că aici este vorba de o altă formă de compensație decât aceea pe care un individ i-o pretinde celui care i-a încălcat drepturile.

vătămeze pe alții trebuie să fie compensați pentru dezavantajele care le sunt impuse cu scopul de a oferi securitate celorlalți”^{***}. Mai exact, Nozick spune că există unele acțiuni care sunt permise majorității indivizilor, dar care săvârșite de alții devin prea riscante, astfel că acestora din urmă trebuie să li se interzică practicarea lor, fapt care impune, în virtutea idealului de imparțialitate, acordarea unei compensații celor care sunt supuși prohibirii respective.^{†††} Acest lucru se întâmplă, arată Nozick, în cazul aplicării dreptății: ea este permisă celor mai mulți indivizi și anume aceluia care sunt membri ai agenției dominante de protecție; deci ea este permisă agenției, care acționează în numele clienților săi, dar nu și independenților, căroro aplicarea privată a dreptății le este interzisă pe motiv că prin aceasta ar putea dăuna drepturilor celorlalți (clienților agenției). Astfel că Principiul Compensăției se aplică în acest caz în felul următor: independenților li se interzice să-și facă singuri dreptate, și pentru că în aceste condiții li se creează un dezavantaj, ei trebuie despăgubiți, astfel încât aceștia să nu se afle într-o situație mai proastă decât dacă nu le-ar fi fost prohibită această acțiune. Iar acest fenomen de compensare presupune o politică de redistribuire prin care clienții agenției plătesc pentru protecția celorlalți, deoarece – pentru ca ei să trăiască mai în siguranță – i-au privat pe aceștia de dreptul la aplicarea privată a justiției. Cu alte cuvinte, agenția dominantă îi compensează pe independenți prin aceea că îi face clienții săi. Iată, așadar, cum agenția dominantă de protecție se transformă dintr-un stat ultraminimal într-unul minimal, care nu doar că deține monopolul asupra folosirii forței, dar ajunge să și protejeze drepturile tuturor indivizilor aflați pe teritoriul pe care agenția își exercită influența. În tot acest proces, susține Nozick, nu sunt încălcate drepturile naturale ale nimănui, nici măcar ale independenților. Însă, după cum am spus deja, teza mea este că Nozick se înșală: agenția dominantă *chiar încalcă* drepturile independenților, și nu numai pe ale lor. Dar până acolo, argumentul nozickian se confruntă cu alte câteva probleme pe care nu le pot trece cu vederea.

Pentru început, trebuie remarcat ‘autismul’ agenției dominante. Din felul în care ne-o prezintă Nozick, rezultă că ea refuză din start orice dialog cu independenții, orice încercare de a colabora cu aceștia în vederea stabilirii de comun acord a unor proceduri juridice sigure și corecte, general-valabile și de lungă durată. Pe scurt, agenția pare să excludă din capul locului varianta, destul de plauzibilă, a unei cooperări cu independenții.^{†††} Astfel că agenția, după cum am arătat deja, decide că ea e singura în

^{***} Nozick [1997] p. 127.

^{†††} Ca o obiecție în plus, putem spune că aici Nozick nu oferă un criteriu clar prin care să stabilim când o acțiune, care este permisă majorității indivizilor, devine suficient de riscantă atunci când e săvârșită de anumiți indivizi, încât acestora trebuie să li se interzică practicarea ei.

^{†††} De ce se întâmplă astfel? Probabil pentru că Nozick dorește cu tot dinadinsul ca statul să ia naștere în urma unui mecanism spontan, de tip ‘mâna invizibilă’, iar o cooperare între agenție și

măsură să aplice proceduri juridice sigure și corecte, motiv pentru care interzice oricui altcuiva să încerce să-i pedepsească clienții.^{sss}

Nozick nu își pune problema legitimității unei asemenea atitudini; pe el îl interesează doar dacă drepturile cuiva sunt încălcate. Cu toate acestea, nu pot fi evitate câteva întrebări firești: *Pe ce temeieri hotărăște agenția că doar ea întrebuițează proceduri sigure și corecte? De ce doar procedurile sale ar fi sigure și corecte, iar celelalte prea riscante pentru clienții săi? De ce n-ar fi și (unele dintre) procedurile independenților sigure și corecte? Sau, mai mult: de ce n-ar fi procedurile independenților singurele proceduri sigure și corecte, iar cele ale agenției, nesigure și incorecte? Ori: de ce n-ar putea accepta agenția ca independenții să folosească întocmai aceleași proceduri ca ale ei și în același fel ca ea?* Sunt întrebări pe care Nozick nu pare să le ia în calcul.

Pe el nu pare să-l preocupe dacă agenția este într-adevăr singura care folosește proceduri sigure și corecte. Pentru Nozick, important este că agenția, fiind mai puternică, ajunge să-și impună procedurile și să obțină monopolul *de facto* asupra folosirii forței, fără ca prin aceasta să încalce drepturile naturale ale cuiva. Însă chiar de ar fi așa cum pretinde Nozick, chiar de nu s-ar încălca nici un drept natural (deși așa ceva se întâmplă, după cum vom vedea imediat), mi se pare contraintuitiv de acceptat ideea că agenția dominantă obține monopolul *indiferent* de cine și ce proceduri folosește – mai precis, *indiferent* dacă procedurile sale sunt cele mai sigure și mai corecte ori, dimpotrivă, sunt cele mai puțin sigure și mai puțin corecte! Intuițiile noastre morale elementare tind să ne spună, *grosso modo*, că agenția trebuie într-adevăr să folosească procedurile cele mai sigure și mai corecte pentru ca monopolul său să fie unul legitim, obținut pe bună dreptate.

Dar să presupunem că agenția este cu adevărat singura care întrebuițează proceduri juridice sigure și corecte. Sau, ca să fim în consonanță cu Nozick, să neglijăm în totalitate acest aspect. La urma urmei, este oarecum irelevant, deoarece, și într-un caz și în celălalt, concluzia este aceeași: agenția dominantă încalcă drepturile naturale (cel puțin) ale independenților. În continuare vom vedea cum și de ce.

Agenția le interzice independenților să aplice orice fel de proceduri juridice față de clienții săi. Puterea lor fiind incomparabil mai mică, independenții nu pot răspunde cu aceeași monedă (deși poate că nici n-ar fi intenționat să o facă), dar se și văd nevoiți să se conformeze acestei prohibiri. Astfel, în cazul în care clienții agenției le încalcă drepturile naturale, independenții nu își pot exercita dreptul de a-i pedepsi pe uzurpatorii lor, în vreme ce agenția are puterea de a-i pedepsi pe independenți dacă aceștia violează drepturile naturale sau procedurale ale clienților săi. Așadar, prin acțiunea sa coercitivă, agenția dominantă îi împiedică pe independenți să-și exercite dreptul de a se opune procedurilor riscante, precum și dreptul de a-i pedepsi pe cei care le încalcă drepturile

independenți ar semăna prea mult cu un contract social; mai mult decât atât, ea ar atenta la teza necesității apariției statului.

^{sss} Totuși, trebuie spus că agenția nu se amestecă în cazul disputelor dintre independenți.

naturale. În aceste condiții, independenții, aflați în imposibilitatea de a-și mai apăra drepturile naturale, sunt practic forțați să accepte compensația pe care le-o oferă agenția de pe urma prohibirii la care îi supune, compensație care constă în asigurarea protecției; în caz contrar, ar însemna ca drepturile naturale ale independenților să nu mai fie protejate de nimeni. Așadar, ei sunt *constrânși* să devină membri ai asociației dominante de protecție, adică membri ai statului; sunt constrânși să se supună unei autorități și unor reguli pe care nu și le doresc și care nu îi reprezintă – la care nu au aderat în mod voluntar! În acest fel, independenților li se violează libertatea civilă, deci li se încalcă dreptul la libertate. Cum dreptul la libertate este un drept natural, rezultă că independenților li se încalcă cel puțin unul dintre drepturile naturale.

Mai mult încă, plecând de aici, putem susține că și clienților agenției li s-ar încălca dreptul la libertate dacă ar dori să redevină independenți, de vreme ce, după cum am văzut, agenția nu va permite nimănui să-și apere singur drepturile, adică să fie independent. Așadar, prin obținerea monopolului asupra folosirii forței, agenția dominantă încalcă dreptul la libertate al independenților, dar l-ar încălca și pe cel al clienților care ar dori să renunțe la serviciile sale. În alte cuvinte, putem spune că *în mod actual*, agenția încalcă dreptul la libertate al independenților, iar *în mod virtual*, ea îl încalcă și pe al clienților săi.

Dar ingerințele ilegite ale agenției dominante în sfera privată a independenților nu se opresc aici. După cum arată Jeffrey Paul,^{***} agenția încalcă dreptul la proprietate al independenților: “Prohibindu-i cu forța pe clienții asociațiilor concurente să-și folosească resursele pentru a-și cumpăra protecție de la agenția pe care și-o doresc ei, agenția dominantă le-a violat acestora drepturile de proprietate”^{****}. În alte cuvinte, Jeffrey Paul susține că independenților li se încalcă drepturile de proprietate, deoarece sunt prohibiți să-și folosească banii așa cum doresc: independenții doresc să cumpere același serviciu pe care-l vinde și agenția dominantă (*i.e.*, protecție), numai că vor să o facă de la altcineva, de la o asociație concurentă; însă agenția dominantă le interzice acest lucru, încălcându-le astfel dreptul de a dispune după voia lor de resursele pe care le posedă. Prin urmare, violând drepturile de proprietate ale independenților, agenția dominantă violează încă o dată drepturile naturale ale acestora, adică exact opusul a ceea ce a încercat Nozick să demonstreze, fapt care l-a determinat pe Jeffrey Paul să scrie mai departe că “Tot ceea ce a demonstrat Nozick este că o agenție dominantă care încalcă drepturile de proprietate ale clienților concurenței face acest lucru din *credința* [*belief*] că astfel elimină o amenințare la adresa drepturilor propriilor săi clienți”.^{###} Prin urmare, avem de-a face cu o situație

^{***} Cu precizarea că pentru Jeffrey Paul, pe lângă agenția dominantă au rămas pe piață și alte asociații de protecție.

^{****} Jeffrey Paul (1977), p. 339. (Traducerile citatelor din ceilalți autori străini decât Nozick îmi aparțin.)

^{###} *Idem*.

deosebit de problematică sub aspect moral: unor indivizi li se încalcă *efectiv* drepturile doar pentru a se evita *potențiala* încălcare a drepturilor altora!

Dar dacă acceptăm că independenților li se încalcă drepturile atunci când sunt acaparați de agenția dominantă, atunci – arată același Jeffrey Paul – și clienților le sunt încălcate drepturile naturale, și nu doar în potență, așa cum am zis mai devreme, ci și în act. De ce? Pe scurt, pentru că agenția instituie o politică de compensare prin care ia bani de la clienți pentru a oferi protecție independenților. Dacă independenții sunt pe nedrept forțați să renunțe la metodele private de aplicare a dreptății, atunci și clienții agenției sunt pe nedrept forțați de către aceasta să cedeze din resursele lor cu scopul de a plăti pentru compensarea independenților. O nedreptate naște altă nedreptate. Deci agenția îi compensează pe independenți (căroro le-a violat drepturile) printr-o redistribuire forțată, încălcând astfel drepturile de proprietate ale clienților săi.^{§§§§} Și cum dreptul la proprietate e un drept natural, rezultă că agenția încalcă și drepturile naturale ale clienților săi.

De regulă foarte abil în a preîntâmpina eventualele critici la adresa ideilor sale, Nozick pare să nu ia în considerare aceste două obiecții referitoare la încălcarea dreptului la libertate și la cea a dreptului la proprietate. De fapt, Nozick nici nu argumentează efectiv în favoarea tezei sale că agenția nu încalcă drepturile naturale ale independenților. El se rezumă să sublinieze în câteva rânduri că monopolul pe care-l obține agenția dominantă e unul *de facto*, și nu unul *de jure*, în sensul că agenția dominantă nu pretinde să dețină exclusivitate asupra dreptului, ci că, prin natura dreptului, ajunge să dețină monopol asupra exercitării acestuia: “natura dreptului face ca de îndată ce emerge o putere dominantă, ea singură va exercita de fapt acel drept”.^{****} Dar aceasta e o simplă remarcă descriptivă, care nu confirmă în vreun fel teza nozickiană că agenția nu încalcă drepturile independenților. Altfel spus, ea reușește, cel mult, să descrie mecanismul prin care agenția obține monopolul, dar nu demonstrează că aceasta n-ar încălca astfel drepturile independenților.⁺⁺⁺⁺

§§§§ Această critică adusă lui Nozick este cu atât mai gravă cu cât el consacră o bună parte a cărții sale (*v.* Partea a II-a) tocmai argumentelor împotriva redistribuirii forțate întreprinse de statul mai-mult-decât-minimal.

**** Robert Nozick (1997), p. 155.

++++ De altfel, remarca lui Nozick despre natura dreptului naște o serie de întrebări legitime. În primul rând, pe ce se bazează Nozick atunci când afirmă că e în natura dreptului (acela de a te proteja în fața procedurilor juridice riscante) ca puterea dominantă să acapareze exercitarea acestuia? De ce e în natura dreptului să se întâmple așa? Nu ar trebui ca, prin natura dreptului, toți indivizii să se bucure în mod egal de exercitarea acestuia? Apoi, de ce această calitate intrinsecă ar fi valabilă doar în ceea ce privește drepturile procedurale, și nu și în cazul drepturilor naturale? De ce n-ar fi, de exemplu, și dreptul la proprietate de așa natură încât să fie monopolizat de puterea dominantă? Nozick nu răspunde la aceste întrebări.

De asemenea, faptul că agenția dominantă îi compensează pe independenți, oferindu-le servicii de protecție, nu poate eclipsa faptul că, în prealabil, ea încalcă drepturile naturale ale acestor oameni. Mai mult, după cum observă Randy Barnett, la rândul său un gânditor libertarian, compensația nici nu justifică din punct de vedere moral violarea acestor drepturi: “toate încălcările drepturilor sunt interzise. Asta înseamnă drepturi. (...) compensația nu justifică o agresiune și nu o face permisibilă.”^{####}

De altfel, chiar dacă ar suplini această nedreptate, politica de compensare a independenților oricum prezintă câteva curențe majore, potrivit lui Murray N. Rothbard.^{§§§§} Le voi enumera succint în continuare.

În primul rând, Nozick spune că vor fi compensați doar independenții pentru care prohibirea a constituit un real dezavantaj, dar nu aflăm cum distingem între aceștia și cei care oricum ar fi dorit să intre în agenție, dar nu aveau bani (deci cei pentru care prohibirea n-a constituit un dezavantaj, ba dimpotrivă).

În al doilea rând, compensația primită de independenți nu are în vedere și dezavantajul creat independenților prin încălcarea drepturilor lor de proprietate (aceeași despre care discută și Jeffrey Paul), dezavantaj care ar trebui compensat eventual printr-o sumă de bani, diferită de compensația care constă în asigurarea protecției.

În al treilea rând, Nozick nu ia în calcul – nici în acest caz și nici în general – faptul că independenții sunt îndreptățiți și la compensarea unor daune morale, daune care nu pot fi aceleași în cazul tuturor, întrucât nu toți sunt în aceeași măsură afectați pe plan psihic de prohibirea la care sunt supuși.

În al patrulea rând, poate că unii independenți își protejau înainte mult mai bine drepturile decât ar putea s-o facă vreodată agenția dominantă, ceea ce înseamnă că dezavantajul lor de a nu-și mai putea asigura singuri protecția nu va fi niciodată compensat integral.

În sfârșit, trebuie să ne întrebăm cum ar putea agenția să vegheze ca unii dintre clienții ei să nu prefere statutul de independent, datorită căruia ar urma să beneficieze gratis de servicii de protecție din partea agenției (Nozick tratează neconvingător această problemă – *v. Nozick (1997), p.159*).

În aceeași ordine de idei, tot un gânditor libertarian, Roy Childs,^{*****} sintetizează în bună măsură obiecțiile aduse până acum politiciii de compensare întreprinse de agenția dominantă, arătând că Nozick

^{####} Randy Barnett, “Whither Anarchy? Has Robert Nozick Justified the State?”, apărut în *The Libertarian Forum*, decembrie 1975, p. 5.

^{§§§§} *Vezi*, Murray N. Rothbard, “Robert Nozick and the Immaculate Conception of the State”, apărut în *Journal of Libertarian Studies*, Vol. I, Nr. 1, Pergamon Press, Marea Britanie, 1977, pp. 45-57.

^{*****} E lesne de înțeles de ce apelez numai la gânditori libertarieni pentru a susține această critică internă adusă lui Nozick. Cei mai mulți dintre ei îmbrățișează același ideal ca al acestuia – *inviolabilitatea drepturilor naturale ale indivizilor*. De aceea, criticile lor caută să atragă atenția că teoria

“vrea să ne interzică să ne orientăm către vreuna dintre agențiile concurente, alta decât agenția dominantă de protecție. Ce e dispus el să ne ofere drept *compensație* pentru că suntem astfel prohibiți? E extrem de generos. El nu ne va oferi nimic altceva decât *Statul*. Dați-mi voie să fiu primul care să refuze în mod deschis această ofertă așa-zis generoasă. Dar... problema e că *nu putem* să o refuzăm. Ne este impusă, fie că ne convine sau nu, fie că acceptăm sau nu *statul drept compensație*”.⁺⁺⁺⁺

În final, ne rămâne să discutăm pe scurt unul dintre argumentele secundare în favoarea statului minimal propuse de Nozick în Capitolul 6, argumente care succed verdictului său că monopolul agenției nu încalcă drepturile nimănui. Argumentul asupra căruia ne-am oprit, poate cel mai important dintre cele secundare, curge în felul următor:

“Asociația de protecție dominantă este autorizată de un număr de oameni să acționeze în calitate de agent al lor pentru a obține compensația [în cazul în care acestora li se încalcă drepturile – *n. ns., V.B.*]. Ea este îndreptățită să acționeze pentru ei, în timp ce o agenție mică este îndreptățită să acționeze pentru mai puțini oameni și un individ este îndreptățit să acționeze numai pentru el. În sensul unui număr mai mare de îndreptățiri individuale, dar la fel cu cele pe care le au și alții, agenția dominantă de protecție are o îndreptățire mai mare. (...) Aceasta ar explica de ce credem că o agenție de protecție dominantă sau un stat are o anumită legitimitate specială. Având mai multe îndreptățiri să acționeze, este mai îndreptățită să acționeze”.⁺⁺⁺⁺

Cu alte cuvinte, agenția este îndreptățită să dețină monopolul asupra folosirii forței deoarece numărul clienților săi este mai mare decât numărul independenților. Dar drepturile acestora din urmă – după cum Nozick însuși o recunoaște – nu sunt cu nimic mai puțin valoroase, mai puțin importante decât cele ale clienților agenției, motiv pentru care agenția dominantă n-ar avea de ce să fie *îndreptățită* în obținerea monopolului doar pentru că reprezintă majoritatea. Totuși, Nozick susține contrariul: agenția este îndreptățită. De ce? Pentru că reprezintă majoritatea. De aceea, aș îndrăzni să afirm că avem de-a face cu un argument ce corespunde mai degrabă formei grosiere de utilitarism cu care se duelează Nozick^{ssssss} decât poziției kantiene pe care pare să o îmbrățișeze atunci când scrie:

nozickiană nu reușește să respecte acest ideal, motiv pentru care este inconsistentă cu sine însăși; adică exact același lucru pe care și-l propune și studiul de față.

⁺⁺⁺⁺ Roy Childs, “The Invisible Hand Strikes Back”, apărut în *Journal of Libertarian Studies*, Vol. 1, Nr. 1, 1977, pp. 23-33, *apud* Murray N. Rothbard (1977).

⁺⁺⁺⁺ Nozick (1997), p. 186.

^{ssssss} Căci utilitarismul lui Mill, de pildă, nu acceptă încălcarea drepturilor individuale – și, în genere, a normelor morale general acceptate – de dragul consecințelor oportune și nici sacrificarea unor indivizi spe binele majorității. De altfel, Nozick este cât se poate de vag cu privire la forma de

“Există numai indivizi, oameni distincți, cu propriile lor vieți. Dacă-l folosim pe unul dintre ei pentru avantajul celorlalți, nu înseamnă decât că-l folosim pe acesta și că ceilalți beneficiază. Nimic mai mult. Deci acestuia i se face ceva pentru avantajul celorlalți. (...) Dacă ne folosim de o persoană în felul acesta, nu o respectăm suficient și trecem cu vederea faptul că este o persoană distinctă, că singura viață pe care o are este viața ei.”*****

Or, agenția dominantă de protecție tocmai asta face: profitând de faptul că independenții sunt mai puțini decât clienții săi, ea încalcă drepturile celor dintâi, deci se folosește de o minoritate în avantajul majorității. Agenția nu îi respectă pe independenți ca scopuri în sine și, în ciuda compensațiilor oferite, îi tratează doar ca mijloace pentru satisfacerea intereselor clienților săi, neținând cont că independenții sunt persoane distincte ale căror vieți sunt singurele vieți pe care le au.

De asemenea, Nozick însuși denunță o variantă rudimentară a principiului maximizării fericirii generale atunci când susține că “Utilitarismul este în mod notoriu absurd în privința deciziilor, acolo unde *numărul* persoanelor este în discuție. (...) Maximizarea fericirii generale cere să continui să adaugi persoane atâta timp cât utilitatea lor netă este pozitivă și este suficientă pentru a compensa pierderea de utilitate pe care prezența lor o cauzează altora”.+++++ Oare se poate nega că există o oarece inconsistență între aceste afirmații și ideea că agenția este îndreptățită să monopolizeze aplicarea dreptății întrucât ea reprezintă interesele unui număr mai mare de indivizi decât numărul independenților? Greu de crezut.

Acestea fiind spuse, consider că am formulat câteva argumente suficient de puternice în favoarea tezei anunțate la început, aceea că agenția dominantă de protecție din *Anarhie, stat și utopie* încalcă drepturile naturale ale indivizilor – atât pe ale independenților, cât și pe cele ale clienților săi. Mai precis, ea încalcă dreptul la libertate și cel la proprietate al celor dintâi, precum și drepturile de proprietate ale celor din urmă. Astfel, pretenția lui Nozick potrivit căreia statul minimal e moralmente legitim deoarece nu încalcă drepturile nimănu se năruie *sub propria greutate*. Căci, într-adevăr, nu poate fi decât exagerată cerința ca statul – chiar și în forma sa minimală – să apară și să funcționeze fără ca așa-zisele drepturi naturale ale indivizilor să fie îngrădite.

În aceste condiții, mi se pare că opțiunea rezonabilă nu e de a pleda pentru desființarea statului, ci de a consimți la o raportare mai puțin absolutistă față de drepturile naturale ale indivizilor, în cazul în care acceptăm că ele există; o raportare care

utilitarism în opoziție cu care își plasează propria concepție. Însă oricare ar fi aceasta, ea reprezintă în mod cert o formă primitivă de utilitarism, care cu greu mai poate fi întâlnită în rândurile filosofilor utilitariști contemporani.

***** Nozick (1997), p. 75.

+++++ Nozick (1997), p. 84.

să includă și calcule de tip utilitarist, de care iată că nici Nozick nu s-a putut dispensa, sau care să aibă în vedere și posibilitatea ca bunăstarea indivizilor să nu se reducă la protejarea drepturilor naturale.

Bibliografie

BARNETT, Randy – “Whither Anarchy? Has Robert Nozick Justified the State?”; în *The Libertarian Forum*, decembrie 1975.

CHILDS, Roy – “The Invisible Hand Strikes Back”; în *Journal of Libertarian Studies*, Vol. 1, Nr. 1, 1977, pp. 23-33, *apud* Murray N. Rothbard [1977].

DUMITRU, Mircea, “Cuvânt înainte”, în Robert Nozick, *Anarhie, stat și utopie*, Editura Humanitas, București, 1997, pp. 5-34.

ILIESCU, Adrian-Paul – *Etică socială și politică*, Ars Docendi, București, 2007.

LOCKE, John, *Al doilea tratat despre cârmuire. Scrisoare despre toleranță*, Editura Nemira, București, 1999.

MUREȘAN, Valentin, “Comentariu la *Utilitarismul* lui J.S. Mill”, în Valentin Mureșan, *Utilitarismul lui John Stuart Mill*, Editura Paideia, București, 2003, pp. 17-263.

NOZICK, Robert – *Anarhie, stat și utopie*; Tr. Mircea Dumitru, Humanitas, București, 1997.

PAUL, Jeffrey – “Nozick, Anarchism and Procedural Rights”; în *Journal of Libertarian Studies*, Vol. I, Nr. 4, Pergamon Press, Marea Britanie, 1977, pp. 337-340.

ROTHBARD, Murray N. – “Robert Nozick and the Immaculate Conception of the State”; în *Journal of Libertarian Studies*, Vol. I, Nr. 1, Pergamon Press, Marea Britanie, 1977, pp. 45-57.

VALLENTYNE, Peter, “Robert Nozick, *Anarchy, State and Utopia*”, în John Shand, ed., *Central Works of Philosophy*, Vol. 5, “The Twentieth Century: Quine and After”, Acumen Publishing, 2006, pp. 86-103.